

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να δώσετε το περιεχόμενο των παρακάτω όρων:

- α. Δεκεμβριστές
- β. Σχέδιο Σουμάν
- γ. Συμφωνία Ζυρίχης – Λονδίνου (1959)

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ Α2

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν, γράφοντας στο τετράδιό σας τη λέξη Σωστό ή Λάθος δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση:

- α. Η μεγάλη οικονομική κρίση των ετών 1929-1932 είχε ως αφετηρία την αιφνίδια ραγδαία πτώση των τιμών στο χρηματιστήριο του Λονδίνου.
- β. Η κατάληψη της Πολωνίας από τους Γερμανούς είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του γκέτο της Βαρσοβίας, όπου συγκεντρώθηκαν, υπό περιορισμό, 500.000 Εβραίοι.
- γ. Η απόβαση των Συμμάχων στη Νορμανδία, στις 6 Ιουνίου του 1944, έγινε σε εφαρμογή του σχεδίου «Μαρίτα».
- δ. Τον Δεκέμβριο του 1974 διενεργήθηκε στην Ελλάδα δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος, στο οποίο επικράτησαν οι υποστηρικτές της αβασίλευτης δημοκρατίας.
- ε. Το Τείχος του Βερολίνου έγινε το σύμβολο της διαίρεσης της Ευρώπης έως την πτώση του, το 1989.

Μονάδες 10

ΘΕΜΑ Β1

Ποιες συνθήκες ευνόησαν την επικράτηση της επανάστασης του 1821 στη νότια Ελλάδα;

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ Β2

Ποια ήταν τα βασικά γνωρίσματα του εργοστασιακού συστήματος κατά τη βιομηχανική επανάσταση;

Μονάδες 10

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Αξιοποιώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται και με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναφερθείτε:

- α) στον ανταγωνισμό Ελλήνων και Βουλγάρων, στο πλαίσιο του Μακεδονικού Αγώνα, μέχρι το κίνημα των Νεοτούρκων (μονάδες 13) και
- β) στις προσπάθειες, από ελληνικής πλευράς, για την ενίσχυση του αγώνα αυτού (μονάδες 12).

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Η πορεία των διπλωματικών εξελίξεων σε συνδυασμό με την απήχηση της φιλοβουλγαρικής προπαγάνδας στο εξωτερικό και την ένταση της τρομοκρατικής δραστηριότητας των ανταρτικών ομάδων στις μακεδονικές επαρχίες, οδηγούσαν στη συνέγερση της ελληνικής κοινής γνώμης και την παρώθηση της ελληνικής κυβερνήσεως στην ανάληψη δραστηκών πρωτοβουλιών. Από το 1903, δραστήριοι υπηρεσιακοί φορείς, εκπρόσωποι ποικιλώνυμων συλλόγων και απλοί ιδιώτες έτειναν να συμβάλλουν με χρηματικά κονδύλια και σύντομες ενέργειες στη διαφώτιση της διεθνούς κοινής γνώμης για τα προβλήματα του ελληνισμού της Μακεδονίας και της Θράκης. Δημοσιεύματα βασισμένα σε υπεύθυνα στατιστικά στοιχεία, ομιλίες και άρθρα επιφανών Ευρωπαίων δημοσιολόγων υπέρ των ελληνικών δικαίων και, ακόμη, σύσταση φιλελληνικών συλλόγων στο Παρίσι και το Λονδίνο, προορισμένων να ανακόψουν το ρεύμα της φιλοβουλγαρικής προπαγάνδας, προάγγελλαν μία νέα, περισσότερο δυναμική, αντίληψη στη διαχείριση των εθνικών υποθέσεων. [...] Πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραμάτισε ο Γερμανός Καραβαγγέλης, Μητροπολίτης Καστοριάς από το 1900, ιεράρχης προορισμένος, με το ψυχικό σθένος, τη δύναμη επιβολής και την αίσθηση ρεαλισμού που τον διέκριναν, να μεταβληθεί σε εμψυχωτή και σταυροφόρο της εθνικής ιδέας, σε χώρο που ξεπερνούσε τα όρια της δικαιοδοσίας του. Η προσπάθεια για τον εντοπισμό και το συντονισμό των ενεργειών των γηγενών Ελλήνων που θα ήταν δυνατό να στρατευθούν στον αγώνα για την περιστολή της τρομοκρατίας στην ύπαιθρο και τις κωμοπόλεις της Μακεδονίας ήταν εύλογο να ενθαρρυνθεί από τις τοπικές ελληνικές προξενικές αρχές. Οι εγγενείς όμως δυσχέρειες ενός ανάλογου εγχειρήματος, [...] συνετέλεσαν στη συγκέντρωση και την αναδοχή του κύριου βάρους της προσπάθειας για την ενεργοποίηση του τοπικού στοιχείου από το Γερμανό Καραβαγγέλη. [...]

Κων. Σβολόπουλου, Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Πολιτική και Ιστορία, Αθήνα 1997⁴, σσ.41-42.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

[Ο Παύλος Μελάς] έγραφε στη γυναίκα του Ναταλία στις 21 Αυγ./3 Σεπτ.: «Αναλαμβάνω αυτόν τον αγώνα με όλη μου την ψυχήν και με την ιδέαν ότι είμαι υποχρεωμένος να τον αναλάβω. Είχα και έχω την ακράδαντον πεποίθησιν ότι δυνάμεθα να εργασθώμεν εν Μακεδονία και να σώσωμεν πολλά πράγματα. Έχων δε την πεποίθησιν ταύτην, έχω και υπέρτατον καθήκον να θυσιάσω το παν όπως πείσω και Κυβέρνησιν και κοινήν γνώμην περί τούτου».[...]

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ', Νεώτερος Ελληνισμός από 1881 ως 1913, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 2000², σσ. 239-240.

ΘΕΜΑ Δ1

Αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται και με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναφερθείτε:

- α) στις στρατιωτικές επιχειρήσεις του δυτικού μετώπου, κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, μέχρι το καλοκαίρι του 1918 (μονάδες 13) και
β) στις συνθήκες που επικρατούσαν στα χαρακώματα (μονάδες 12).

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος διέψευσε πολλούς στρατιωτικούς ειδήμονες που πίστευαν ότι θα τελείωνε γρήγορα. Οι ανοιχτές πολεμικές επιχειρήσεις ελιγμών και μετακινήσεων στρατευμάτων, γρήγορα σταμάτησαν στο Δυτικό Μέτωπο – τη γραμμή μάχης που απλωνόταν διαμέσου της Γαλλίας, από την Ελβετία μέχρι τη Βόρεια Θάλασσα, όπου μαινόταν ο πόλεμος για τα επόμενα τέσσερα χρόνια. Μετά την αρχική προώθηση γερμανικών στρατευμάτων στη Γαλλία, οι αντίπαλοι στρατοί ακινητοποιήθηκαν σε ένα απέραντο δίκτυο χαρακωμάτων, από το οποίο εξαπολύονταν επιθέσεις για την εκδίωξη του εχθρού, συνήθως τις σκοτεινές ώρες πριν από τα χαράματα [...]

Μάχες που δεν κατέληγαν πουθενά σχεδόν, καταβρόχθιζαν τους άνδρες που πολεμούσαν. Πάνω από 600.000 στρατιώτες σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν όταν οι Γερμανοί, χωρίς επιτυχία, πολιορκήσαν το γαλλικό οχυρό του Βερντέν, κοντά στα ανατολικά σύνορα της Γαλλίας, για διάστημα έξι μηνών, την άνοιξη του 1916. Στη μάχη κατά μήκος του ποταμού Σομ, που κράτησε από τον Ιούλιο μέχρι τον Οκτώβριο του 1916 και η οποία χάρισε στους Αγγλογάλλους όχι περισσότερα από λίγα χιλιόμετρα, οι Γερμανοί έχασαν 500.000 στρατιώτες, οι Βρεταννοί 400.000 και οι Γάλλοι 200.000. [...]

E. Burns, Ευρωπαϊκή Ιστορία. Εισαγωγή στην Ιστορία και τον Πολιτισμό της νεότερης Ευρώπης, τ.Β΄, επιμέλεια-εισαγωγή Ι.Σ. Κολλιόπουλος, μτφρ. Τάσος Δαρβέρης, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 265, 266.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

[...] Πόσον καιρό κρατάει όλο αυτό; Βδομάδες – μήνες ή χρόνια; Μόνο μέρες. Βλέπουμε το χρόνο να περνά πάνω στ' άχρωμα πρόσωπα των νεκρών, τρώμε μηχανικά, τρέχουμε, τρυπούμε κορμιά με τις ξιφολόγες, πυροβολούμε, σκοτώνουμε, ξαπλώνουμε κει πέρα, είμαστε εξασθενημένοι, παραδομένοι [...]

[...] Τα πολυβόλα θερίζουν. Ξέρω ότι τα συρματοπλέγματά μας είναι πολύ δυνατά και σχεδόν αδιαπέραστα – σε μερικά σημεία είναι φορτωμένα με ισχυρό ηλεκτρικό ρεύμα. Οι πυροβολισμοί από τα τουφέκια δυναμώνουν. [...]

[...] Έχουμε πια συνηθίσει και τους ποντικούς στο χαρακώμα. Έρχονται κι αυτοί από την ουδέτερη ζώνη – και ξέρουμε για ποιο λόγο. [...] Τη νύχτα ακούμε πάλι το θόρυβο από τις μηχανές, πίσω απ' τις εχθρικές γραμμές. Όλη μέρα, έχουμε μόνο τον κανονικό βομβαρδισμό, έτσι που είμαστε σε θέση να επιδιορθώσουμε τα χαρακώματα. [...]

[...] Πίσω μας βρίσκονται βροχερές βδομάδες – γκρίζος ουρανός, γκρίζα, υγρή γη, γκρίζος θάνατος. Μόλις βγούμε έξω η βροχή μάς μουλιάζει αμέσως κάτω απ' τις χλαίνες και τ' αδιάβροχά μας· και μένουμε βρεγμένοι όλο τον καιρό που βρισκόμαστε στην πρώτη γραμμή. Ποτέ δε στεγνώνουμε. Αυτοί που φορούν ψηλές μπότες, δένουν τσουβάλια με άμμο μπρος στα χαρακώματα, έτσι που να μη πλημμυρίζουμε πολύ γρήγορα· τα όπλα μας έχουν παλιώσει, τα ρούχα μας το ίδιο, όλα έχουν μουλιάσει και λυώνουν, το χόμα γίνεται μια λαδερή μάζα κι ανάμεσά του βλέπεις κίτρινες λιμνούλες με κόκκινες ραβδώσεις από αίμα, όπου νεκροί, τραυματίες κι όσοι καταφέρνουν να επιβιώσουν βουλιάζουν αργά και σιωπηλά. [...]

Έριχ Μαρία Ρεμάρκ, Ουδέν Νεώτερον από το Δυτικόν Μέτωπον, μτφρ. Δ. Κωστελένος, Εκδ. Δαρέμα, Αθήνα χχ, σσ. 110, 170, 106, 218.

*Όλα τα κείμενα αποδόθηκαν σε μονοτονικό· διατηρήθηκε όμως η ορθογραφία τους.

Α Π Α Ν Τ Η Σ Ε Ι Σ ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

- α. Δεκεμβριστές: βλ. σχολ. εγχειρ. σελ. 15: «Στις βορειοανατολικές... την κατέστειλε» και σελ. 242: «Ομάδα συνωμοτών... μοναρχίας».
β. Σχέδιο Σουμάν: βλ. σχολ. εγχειρ. σελ. 154-155: «Η έναρξη... υπερεθνικής Αρχής».
γ. Συμφωνία Ζυρίχης-Λονδίνου (1959): βλ. σχολ. εγχειρ. σελ. 163-164: «Τον Φεβρουάριο... του 1960».

ΘΕΜΑ Α2

- α. Λάθος
β. Σωστό
γ. Λάθος
δ. Σωστό
ε. Σωστό

ΘΕΜΑ Β1

Βλ. σχολ. βιβλ., σελ. 26 : «Η εξέλιξη της Επανάστασης... Θ.Κολοκοτρώνη».

ΘΕΜΑ Β2

Βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 41: «Η οικονομία... στην Αγγλία».

ΘΕΜΑ Γ1

α) Η σταδιακή υποχώρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τη βαλκανική χερσόνησο, τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων και η ανάπτυξη των εθνικών κινημάτων των λαών της περιοχής, διαμόρφωσαν κλίμα που ευνοούσε τον ανταγωνισμό για τον μελλοντικό έλεγχο του μακεδονικού χώρου, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 63-65: «Οι Βούλγαροι ... τη Μακεδονία». Ειδικότερα, ο ανταγωνισμός μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων πήρε τη μορφή ενός σκληρού ανταρτοπολέμου, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 65-66: «Ο ανταγωνισμός ... των Τούρκων.».

Παράλληλα έντονος ήταν ο ανταγωνισμός και στο επίπεδο της διπλωματίας και της προπαγάνδας. Η απήχηση που είχαν οι φιλοβουλγαρικές θέσεις διεθνώς σε συνάρτηση με τις διπλωματικές εξελίξεις συνετέλεσαν στην αφύπνιση της ελληνικής κοινής γνώμης και στην ανάληψη δραστικών πρωτοβουλιών.

β) Η ανάγκη αντιμετώπισης της βουλγαρικής προπαγάνδας ώθησε την ελληνική πλευρά στη λήψη ανάλογων μέτρων. Σύμφωνα με το παράθεμα Α, από το 1903 υπηρεσιακοί φορείς, σύλλογοι αλλά και μεμονωμένοι ιδιώτες επεδίωκαν με χρηματικές εισφορές και ποικίλες άλλες ενέργειες την ενημέρωση της διεθνούς κοινής γνώμης σχετικά με τα προβλήματα των ελληνικών πληθυσμών σε Μακεδονία και Θράκη. Η ελληνική πλευρά εξαπέλυσε μια εκστρατεία ενημέρωσης που περιελάμβανε δημοσιεύματα βασισμένα σε αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία, άρθρα και ομιλίες ευρωπαίων δημοσιολόγων που υποστήριζαν τις ελληνικές θέσεις και ίδρυση φιλελληνικών συλλόγων στο Παρίσι και το Λονδίνο. Η εκστρατεία αυτή στόχευε στον περιορισμό της φιλοβουλγαρικής προπαγάνδας και έθετε νέες βάσεις την προώθηση των εθνικών διεκδικήσεων. Στις διαφιλονικούμενες περιοχές η παρουσία του Γερμανού Καραβαγγέλη, Μητροπολίτη Καστοριάς από το 1900, αποτέλεσε σοβαρό παράγοντα ανάπτυξης της ελληνικής πολιτικής. Ο Καραβαγγέλης διαθέτοντας ψυχικό σθένος, δύναμη επιβολής και αίσθηση ρεαλισμού, αναδείχθηκε σε πρωτοποριακή μορφή της εθνικής ιδέας στην ευρύτερη περιοχή. Παράλληλα και οι τοπικές ελληνικές προξενικές αρχές διαδραματίζαν σημαντικό ρόλο στην ευρύτητα και το συντονισμό της δράσης των γηγενών Ελλήνων, με στόχο την περιστολή της βουλγαρικής τρομοκρατίας στην ύπαιθρο και τις κωμοπόλεις της Μακεδονίας. Οι σοβαρές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι προσπάθειες αυτές για ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού επέβαλαν τη συγκέντρωση του κύριου βάρους στον Γερμανό Καραβαγγέλη.

Στην προσπάθεια αυτή της εθνικής αφύπνισης πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραμάτισε και ο νεαρός αξιωματικός Παύλος Μελάς, ο οποίος υπήρξε και πρωτοπόρος της ένοπλης δράσης. Σε επιστολή του προς τη σύζυγό του Ναταλία (21 Αυγούστου/3 Σεπτεμβρίου) αποτυπώνει με χαρακτηριστικό τρόπο τη συναίσθηση των ευθυνών του και την επιθυμία του να αγωνιστεί για την επίτευξη των εθνικών στόχων. Εκφράζει, μάλιστα, την πεποίθηση ότι η συντονισμένη ελληνική δράση στη Μακεδονία μπορεί να αποδώσει σημαντικά αποτελέσματα. Για την υποστήριξη αυτού του αγώνα, σημειώνει παρακάτω, θεωρεί καθήκον του να κινητοποιήσει την ελληνική κυβέρνηση και την κοινή γνώμη, καθήκον για το οποίο είναι έτοιμος να θυσιάσει τα πάντα, όπως γράφει προφητικά.

ΘΕΜΑ Δ1

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος υπήρξε η μεγαλύτερη πολεμική περιπέτεια που γνώρισε η ανθρωπότητα μέχρι το 1914, υπονόμεισε θεσμούς και αξίες και αποσταθεροποίησε τις πολυεθνικές αυτοκρατορίες της Ευρώπης, βλ. σχολ. βιβλ. σελ. 81 «Δυσκολότερο... στην πολιτική».

α) Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του δυτικού μετώπου έλαβαν χώρα στη γραμμή μάχης που απλωνόταν διαμέσου της Γαλλίας από την Ελβετία μέχρι τη Βόρεια Θάλασσα, καθώς η Γερμανία στράφηκε πρωτίστως εναντίον της Γαλλίας παραβιάζοντας για το σκοπό αυτό την ουδετερότητα του Βελγίου. Η επιτυχής έκβαση των ισχυρών γερμανικών δυνάμεων λόγω της αριθμητικής υπεροχής τους είχε ως αποτέλεσμα την εισβολή της Γερμανίας στη Γαλλία. Ωστόσο, η σθεναρή αντίσταση των Γάλλων εξασφάλισε την αναχαίτιση της γερμανικής προέλασης στον ποταμό Μάρνη, βλ. σχολ. βιβλ. σελ. 78 «Το δυτικό μέτωπο... με κάθε μέσο». Οι πολεμικές επιχειρήσεις συνεχίστηκαν την άνοιξη του 1916, όταν οι Γερμανοί πολιορκήσαν, ανεπιτυχώς, το Γαλλικό οχυρό του Βερντέν στα ανατολικά σύνορα της Γαλλίας, ενώ στη μάχη κατά μήκος του ποταμού Σομ (Ιούλιος-Οκτώβριος του 1916) οι Αγγλογάλλοι κατέλαβαν εις βάρος των Γερμανών λίγα μόνο χιλιόμετρα. Ωστόσο, οι απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό υπήρξαν τεράστιες για τους αντιμαχόμενους, καθώς 600.000 στρατιώτες σκοτώθηκαν στην πρώτη περίπτωση και 500.000 Γερμανοί στρατιώτες, 400.000 Βρετανοί και 200.000 Γάλλοι στη δεύτερη.

Τον Αύγουστο του 1918 το μέτωπο μετακινήθηκε ανατολικά καθώς ήταν πλέον ορατή η αποτυχία της γερμανικής στρατιωτικής ηγεσίας, βλ. σχολ. βιβλ. σελ. 80 «Στο δυτικό μέτωπο... είχε κριθεί».

Οι ανοιχτές πολεμικές επιχειρήσεις στο Δυτικό Μέτωπο σταμάτησαν γρήγορα και τη θέση τους πήρε η σταθεροποίηση και ακινητοποίηση του μετώπου στα χαρακώματα, το βασικότερο χαρακτηριστικό του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, από τα οποία εξαπολύονταν επιθέσεις συνήθως πριν από τα χαράματα.

β) Οι μάχες των χαρακώματων δεν απέφεραν γρήγορα αποτελέσματα και ο πόλεμος έδειχνε στάσιμος και μονότονος, βλ. σχολ. βιβλ. σελ. 78 «Τελικά... δε θα τελείωνε ποτέ». Οι στρατιώτες και των δύο πλευρών έχασαν την αίσθηση του χρόνου μέσα στα χαρακώματα, με εικόνες που επαναλαμβάνονταν καθημερινά, με μηχανικές κινήσεις, μέσα σε συνθήκες που επέβαλλαν τη συνύπαρξη της ζωής και του θανάτου. Στα χαρακώματα δίπλα στους στρατιώτες που πάλευαν να κρατηθούν στη ζωή, στοιβάζονταν πλήθος νεκρών ή ύπαρξη των οποίων αποτελούσε σοβαρή εστία μόλυνσεων. Οι συνθήκες ζωής των στρατιωτών στα χαρακώματα επιδεινώνονταν από τους συνεχείς βομβαρδισμούς, κατά τη διάρκεια της ημέρας, και την ύπαρξη ποντικών τα οποία προσέλκυε η οσμή των νεκρών σωμάτων.

Οι καιρικές συνθήκες και κυρίως η βροχή δυσχέραιναν τη ζωή των ήδη εξασθενημένων στρατιωτών οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να φορούν μουλιασμένες γλαίνες, να ζουν στα πλημμυρισμένα χαρακώματα και να προσπαθούν να επιβιώσουν δίπλα σε νεκρούς και τραυματίες διεξάγοντας έναν πόλεμο του οποίου το κόστος κανείς δεν μπόρεσε να υπολογίσει κατά την έναρξή του.